

Цицирєв Віктор Миколайович
Заслужений артист України, доцент
Харківська державна академія культури

АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ОРКЕСТРУ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті досліджено окремі риси та етапи становлення українського національного оркестру народних інструментів, історію народного музичного інструментарію, шляхи його вдосконалення та реконструкцію, специфіку виконавської діяльності та оркестрового репертуару. Проаналізовано внесок у розвиток методико-теоретичної бази народно-оркестрового виконавства окремих досліджень вітчизняних вчених. Виявлено культурно-історичні умови початку ХХ ст. які були сприятливими для виникнення українського народного оркестру.

Ключові слова: народна творчість, художня, етнокультурна, матеріальна та духовна культура, трієсті музики, капели бандуристів, оркестр народних інструментів, народне Українське музичне мистецтво, репертуар, твори українських композиторів, фольклор.

Питання збереження та розвитку національної культури в Україні стає сьогодні як ніколи актуальним, так як в багатонаціональному суспільстві гостро стоять проблеми суспільства злагоди, культурно-язикового рівності всіх груп та національностей, дотримання прав і свобод особистості. Як і більшість нових незалежних держав, Україна є поліетнічним угрупованням. Незалежно від політичних та економічних процесів, що відбуваються в світі, збереження самоідентичності та різноманіття національних культур є одним із пріоритетів політики нашої держави.

Мета статті – провести загальний огляд та вплив національного оркестру народних інструментів на розвиток художньої культури України.

Питання становлення та розвитку української оркестру народних інструментів у вітчизняній художній науці досліджували фрагментарно, тільки в окремих аспектах. У працях вчених були порушені проблеми теорії та методики роботи з українським народним оркестром; принципи організації такого колективу; історія виникнення та становлення українського оркестру; формування інструментального складу та розвиток музичного інструментарію українського оркестру народних інструментів; питання репертуарної політики колективу подібного типу; підготовка диригентів оркестру. Джерельна база та наукова література дали можливість простежити характер розвитку та здійснення аналізу оркестрової еволюції відповідно до прийнятих завдань. Заявлена тема є новою та малодослідженою, тому що на сьогодні систематичних загальних досліджень проблема поки немає. Окремі питання ми можемо зустріти в енциклопедіях, матеріалах конференцій, наукових праць, статтях фахівців. Матеріалом роботи стали статті в періодичних виданнях, праці науковців, особисті спурди автора.

Кожен народ передає як спадок від покоління до покоління свій життєвий досвід, свої духовні цінності. І це є запорукою зберігання етнокультурної самобутності. Збереження і розбудова національної матеріальної і духовної культури, виховання національної свідомості, протистояння негативним впливам різноманітних процесів, розуміння унікальності і неповторності свого народу, пошук нових дієвих підходів до виховання національно свідомої особистості сприяє музичне мистецтво, як засіб етнокультурного виховання підростаючого покоління в полікультурному просторі України.

Дієвим засобом етнокультурного виховання є народне Українське музичне мистецтво. Воно століттями вбирало знання, мудрість, досвід, досягнення і передавалось із покоління поколінню, засвоювало цінності культури свого народу, зберігалось і примножувало духовний досвід попередніх поколінь. Великого не лише суто мистецького, а й загальнодержавного значення набула організація капел бандуристів і різних за складом оркестрів народних інструментів, у лоні яких відбувалося відродження й удосконалення народного музичного

інструментарію. позитивну роль відіграли широке побутування і популярність в народному середовищі ансамблів трієстих музик, що були важливими чинниками розвитку народно-інструментальної музики.

У 1970 р. в Києві відбувся величезний всеукраїнський фестиваль трієстих музик. Зорганізували цей фестиваль музичне-хорове товариство. Такого колосального свята в Україні ще не було. Коли з'їхалися всі трієсті музики, вони могли почути одне одного і зрозуміли, які шалені потенційні можливості у них закладені. Потрібні були надзвичайні організаційні заходи, для того щоб ці ансамблі виявити, згуртувати їх і дати їм змогу одне одного побачити, а головне почути.

Зростання у колах української національної інтелігенції зацікавленості традиціями народно-інструментального мистецтва активізувало збирацьку практику митців-фольклористів, також наукове осмислення зібраного у фольклорних експедиціях матеріалу. Надалі ансамблі трієстих музик, капели бандуристів і народні оркестри стали основою для створення українського оркестру народних інструментів. Особливу роль в етнокультурному вихованні відіграє народно-інструментальне музичне мистецтво в особливості оркестрове музичне мистецтво, яке є джерелом національного й етнічного самоусвідомлення, засобом передачі національного менталітету, збереженням етнічної ідентичності.

Розвиток народно-інструментального жанру пов'язаний з бурхливістю свого становлення, історичними подіями та впливом політичних дій в Україні та багатогранністю виниклих проблем на протязі ХХ ст. початку ХХІ ст. На протязі цього періоду вчені, які досліджували аспекти становлення українського оркестру народних інструментів з різних сторін, вивчали історію виникнення та становлення українського оркестру народних музичних інструментів; генезу історії народного музичного інструментарію, можливості та шляхи їх реконструкції, вдосконалення та використання в оркестрі; питання виникнення, становлення, історичний розвиток та формування українського оркестру народних інструментів; теорії та методики роботи з народним оркестром, особливості їх функціонування, специфіку виконавської діяльності; перекладення музичних творів для українського оркестру народних інструментів; питання створення особистого репертуару українського народного оркестру. Ці процеси розглядалися в працях таких видатних вчених в галузі народно-інструментальної творчості як: Є. Беспятова, В. Воєвдіна, Є. Бобровникова, В. Богданова, Є. Бортника, К. Верткова, Л. Гайдамаки, А. Гуманюка, В. Гуцала, В. Дейнегі, В. Дrajниці, П. Іванова, О. Ільченко, В. Комаренко, П. Круля, М. Лисенко, Ю. Лошкова, С. Марцинковського, О. Незовибатько, Л. Носова, М. Привалова, Д. Пшенічного, І. Розумного, І. Скляра, М. Сумцова, О. Трофимчука, О. Фамінцева, Г. Хоткевича, Л. Черкаський, Є. Юцевичаю.

Одним із самих відомих в Україні і за її межами провідних творчих колективів є Національний оркестр народних інструментів України художнім керівником та головним диригентом є народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, професор Віктор Омелянович Гуцал.

Основні завдання на початку творчої діяльності, як керівника колективу, В. Гуцал обрав – зберігання традицій, на яких починав діяльність оркестр. Вироблення свого індивідуального стилю, який ґрунтується на тембральній насиченості оркестрового звучання завдяки використанню у складі оркестру всього розмаїття народного музичного інструментарію. Відтворення всього репертуару і напрацювання нового. На протязі всієї діяльності колективу репертуар має три складові: перша складова – народна інструментальна музика України, яка охоплює всі регіони, різнопланова, різноманітна з різних куточків країни. Друга складова – українська класична музика, яка свого часу не була написана для оркестру народних інструментів, бо тоді такого не існувало. Третя складова – акомпанемент найвидатнішим солістам-інструменталістам, співакам, які виконують українські народні пісні.

Збереження неповторного колориту і знайдення нових фарб у звучанні обробок народного мелосу, чим підкреслюється художня своєрідність і міцний зв'язок з традиціями народної музичної творчості. Емоційність виконання та багатство технічних засобів, створення нових ансамблів і відновлення органічної народної манери гри. Формування репертуару та

популяризація високохудожніх зразків народної музичної творчості. Популяризація національного народно-інструментального виконавства в Україні та за її межами. Необхідність відтворення народної музики всіх регіонів України, знаходження таких творів, в яких фольклор, не гублячи своєї оригінальності, звучав би по сучасному.

Народна музика стала міжнародною, міжнаціональною мовою, яка зрозуміла всім завдяки своїй доступності, простоті, зрозумілості висловлення різноманітних почуттів людини. Тільки професіонали можуть знайти такі нові художні фарби, форми збереження кращих зразків фольклору у творчості, аби народна музика і народна пісня стала частиною життя всіх людей.

Так постали нові твори українських композиторів: К. Мясков варіації на тему укр. нар. пісні «Льон», закарпатський весільний танок «Березнянка», «П'еса для сопілки з оркестром», В. Гуцал «Троїсті музики», «Танцювальні награвання», М. Різолі «Полька», С. Орлов «Гуцульська фантазія», В. Гекер «Буковинські козачки». Ці твори презентують різноманітні музичні Поділля, Слобожанщини, Гуцульщини, Буковини. Новація в репертуарі оркестру є активне залучення до всіх програм творів українських композиторів-класиків: М. Лисенка, Л. Ревуцького, М. Леонтовича, М. Калачевського, М. Завадського та інш. Виконання знайомої класичної музики вимагає від оркестру високої культури, знання стилю, бездоганного ансамблю.

Сучасний період розвитку українського народного оркестру пов'язан з жанрово-стильовою розмаїтістю репертуару. У діяльності професійних українських народних оркестрів органічно поєднуються традиції народно-оркестрового виконавства другої половини ХХ ст. та новаторські тенденції у творчості сучасних композиторів. Однією з характерних рис композиторської творчості є оновлення принципів використання фольклорного матеріалу, спроби органічно поєднати народну традицію з жанрами професійної музики та сучасним музичним мисленням, синтезувати фольклорний мелос із музичною стилістикою джазу, естради, розвинути нові звуковиразні і темброві можливості сколюючих інструментів оркестру.

В репертуарі з'явилися зовсім нові твори сучасних українських композиторів: А. Гайденка «Весняні ігрища», «Українські візерунки», «Сюїта на теми трудових танців», «Українські майоліки», «Українські сюжетні танці», симфонія «Рідні Джерела», концерт для бандури з оркестром «Перебендя», «Циганіада – концерт – рапсодія для цимбалів з оркестром», концертно для кобзи з оркестром «Quasi buffo». концертна песа «Вербук», Ю. Алжнева рапсодія «Обереги», Ю. Шевченка «Парафраз», Я. Лапинський «Привітальна увертюра», «Святкова увертюра», «Концерт для бандури з оркестром», О. Левицький «Світанок над Дніпром», М. Стецюна «Сюїта» для оркестру народних інструментів на українські теми, «Лірична фантазія» Калинонька на тему П. Гайдамаки, «Елегія» – присвячена пам'яті Гната Хоткевича для оркестру народних інструментів, «Рапсодія» для цимбал з оркестром, «Слобожанська увертюра», В. Шумейка «Карпатські малюнки», «Діатонічне скерцо», «Концерт для оркестру», Ю. Щуровський «Увертюра», «Концерт для цимбалів з оркестром», Б. Буєвський «Концерт для оркестру», В. Шумейко «Концерт для оркестру», А. Білошицький «Поєма», Г. Цицалюк «Народне свято», В. Дяченко «Фантазія на тему «Ой, у полі криниченька», І. Марченко «Українська фантазія», Є. Кравченко «Ой, при лужку», Д. Попічука «Українські візерунки».

Сучасна музика потребує і сучасні підходи до новітнього звучання оркестру, інструментарію, прийомів гри та звуковидобування, інструментування для того щоб показати максимальні художньо-виразні можливості музичного твору та усіх інструментів оркестру. Для цього, щоб показати нові виразно – технічні можливості інструментів спеціально для них писалися твори з новими засобами гри, яких до селі ніхто не використовував. Запрошувались окремі виконавці, які грали з колективом нові твори, та давали мастер-класи. Так скрипалі, які закінчили консерваторії, вивчали народну манеру гри, що надавало прекрасне відчуття народних ладів, інтонаційності, гармонійності народного звучання фольклорних творів.

Сучасний український оркестр народних інструментів – це раціонально сформований колектив, який характеризується удосконаленим музичним інструментарієм, жанрово – стильовим розмаїттям репертуару, значними художньо-виражальними можливостями і національним колоритом звучання. Оркестр має значний діапазон, що охоплює весь музичний

звукоряд, великі динамічні можливості і цілий ряд оригінальних тембрів. У складі сучасного оркестру величезний народний музичний інструментарій, який продовжують удосконалювати вітчизняні майстри. Р. Гриньків – значно удосконалив бандуру, Г. Агратіна, Т. Баран, І. Дутчак, Д. Попічук, П. Теуту – урізноманітні цимбали, Ю. Збандут – сім'ю кобз зі значними технічними й художніми можливостями.

Народний оркестр вважається найкращим акомпаніатором для солістів. Уміння не лише не заглушати соліста, граючи тихо, а й створити для нього таке музичне середовище, в якому би артист міг природно себе виявити і розкрити. Цілком злитися з виконавцем, передбачаючи його наміри, і, разом з тим, довести його зусилля до кінцевої мети: розкриття образно-емоційного задуму народної пісні. Співати з оркестром можуть не всі. В кожному акомпанементі створюється творча атмосфера для найкращого виявлення художніх можливостей співака. Розуміння, відчуття творчого контакту між оркестром і солістом, в якому той відчувається вільною творчою особою, дозволяє ставати оркестрові співтворцем у сольному виконанні співака. Уміння дихати разом із солістом завжди імпонує всім виконавцям, бо це творить органічне поєднання творчого процесу. В акомпанементі оркестр є творчим одноступенем усіх солістів, які разом із ним можуть виявити весь свій артистизм, красу власного голосу і емоційну силу, а оркестр звучить усіма своїми оркестровими барвами, де голос соліста одна з найкращих його барв. Оркестр співпрацював з такими видатними співаками: Д. Гнатюком, Ю. Гуляєвим, А. Гришко, А. Солов'яненком, Н. Матвієнко, Р. Кириченко, Є. Мирошніченко, Д. Петриненко, М. Стеф'юк, Г. Гаркуша.

Народно-інструментальна творчість є реальністю життя багатьох людей, які створюють ансамблі і оркестри, де постають багато виконавців, які потім стають підпорою для народної творчості. Культурно-історична еволюція українського оркестру народних інструментів відбувалась в тісному зв'язку з відродженням та удосконаленням народного музичного інструментарію, становленням репертуару і розвитком навчання на народних інструментах. Упродовж означеного періоду відбулася зміна форм українського оркестру народних оркестрів – оркестр пройшов історичний шлях від простих самодіяльних колективів до складного органічного утворення з удосконалим музичним інструментарієм, високохудожнім репертуаром, належною майстерністю виконавців. Натомість, слід відзначити, що на сьогоднішній день помітними є ознаки спаду популярності народно-оркестрового виконавства загалом і українського народного оркестру зокрема. Тому нагальною є потреба збереження і розвитку такої форми національного музикування як український народний оркестр. Народна музика – це реальність побутування високої художньої матерії в народі, вона була і є. Треба шанувати цю можливість, зберігати її та вдосконалювати.

Література:

1. Жолдак Б.О. Музичні війни, або Талан Віктора Гуцала: Художньо-документальна повість / Б. Жолдак.- К.:Криниця, 2004. – 416 с.
2. Давидов М.А. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа) / М.А. Давидов. – вид.2-ге, доп., випр. – К.: НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2010. – 592 с.
3. Енциклопедія сучасної України. – К., 2001.
4. Муха А. Композитори України та української діаспори. – К.: Музична культура, 2004. – 352 с.
5. Сідлецька Т. Еволюційні процеси складу українського оркестру народних інструментів / Т. Сідлецька // Академічне мистецтво оркестрів народних інструментів і капел бандуристів спеціальних музичних вузів України: Тези Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (2 грудня 2005 р.). – К., 2005. – С. 92.
6. Сідлецька Т. Шляхи і тенденції розвитку репертуару українського оркестру народних інструментів / Т. Сідлецька // Вісник ДАКККіМ: Наук. журнал. – 2006. – К.: Міленіум, 2006. – С. 69.